

Kulturális együttműködés a magyar – szlovén határ mentén a 20-21. század fordulóján

Mohos Mária¹⁰

A magyar – szlovén kulturális együttműködés egyaránt fontos államközi, regionális és települési szinten. Meghatározó jelentőségű a szlovéniai magyarok esetében Magyarországgal, a magyarországi szlovén kisebbség esetében az anyanemzettel való kapcsolattartás.

1. Magyarok Szlovéniában

Az a terület, amelyen az önálló szlovén állam az 1991-ben létrejött, etnikai szempontból sohasem volt egységes. A nem szlovén etnikai közösségek tarka együttesét két csoportba: a klasszikus (területi) kisebbségekre és az újkori nemzeti közösségekre (zömük a volt közös jugoszláv állam nemzeteinek tagja) lehet osztani.

A klasszikus (területi) nemzeti kisebbség tagjait az állam „nemzeti közösség” státussal ismert el, és biztosítja számukra a közösség és egyéni jogok teljes védelmét. „Az olasz és magyar nemzeti közösségnek és tagjainak a Szlovén Köztársaságban biztosítva van a Szlovén Köztársaság alkotmányából és a hatályban lévő nemzetközi szerződésekből eredő valamennyi jog.” (SZLOVÉN KÖZTÁRSASÁG HIVATALOS LAPJA, 1991.) Biztosítja a nemzeti szimbólumok szabad használatát, lehetővé teszi a nemzeti azonosságuk fenntartására szolgáló szervezetek alapítását kulturális, oktatási, tudományos, gazdasági és könyvkiadási területen. A közösségek tagjainak joga van saját anyanyelven történő nevelésre és oktatásra, s ezen területek fejlesztésére. Törvény állapítja meg azokat a területeket, amelyeken a kétnyelvű oktatás kötelező. A kisebbségek korlátlanul tarthatnak mindenféle kapcsolatot az anyaországukkal. Azokon a területeken, ahol a közösségek élnek, tagjaik saját jogaik megvalósítása érdekében önkormányzati közösségeket alapíthatnak. Javaslatukra az állam e nemzeti önkormányzati közösségeket felhatalmazhatja az állam hatáskörébe tartozó bizonyos feladatok ellátására, valamint biztosítja az ezek megvalósításához szüksége eszközöket. A közösségek tagjainak jogai létszámuktól függetlenül biztosítottak. A nemzeti közösségek képviselőinek beleegyezése nélkül nem változtathatók meg a róluk hozott törvények és rendeletek.

A nemzetiségileg vegyesen lakott területen a kollektív jogok a nemzeti közösséget objektíven megilletik, s az érintettek döntenek el, hogy ezekből a lehetőségekből mennyit vesznek igénybe. Új elem a szlovén szabályozásban, hogy a vegyesen lakott térségekben nem határozták meg a jogok érvényesítéséhez szükséges számbeli határt. Közép – Európában egyedülálló módon néhány fő is igénybe veheti a nemzeti közösséghez tartozásból eredő különleges jogokat és támogatásokat, de erről nyilatkoznia kell.

A vegyes lakosságú településeken a kétnyelvűség kötelező, s a közösségek státútumai – alaptörvényei – rendelkeznek a nyelvhasználatról. A saját anyanyelv használata szóban és írásban minden hivatalos szinten biztosított, az okmányok is kétnyelvűek.

¹⁰ Egyetemi docens, PTE TTK, Magyarország Földrajza Tanszék.

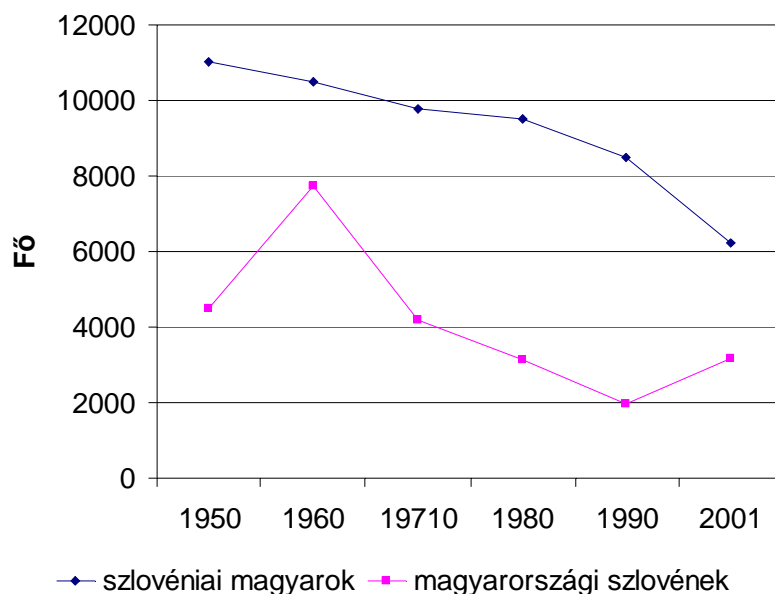
A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott területen a nemzetiségi közösség a községi tanács munkájában legalább egy képviselővel részt kell hogy vegyen.

A Szlovén Parlamentben 1-1 választott képviselője van az őshonos (magyar és olasz) kisebbségnek, akikre az országban bármely választási körzetben lehet szavazni. Az országgyűlésben működik egy nemzetiségi bizottság, amely a négy állandó testület egyikeként minden őshonos kisebbségi ügygel hivatalból foglalkozik.

A Magyar Nemzeti Közösség a Szlovéniában őshonos magyarságot fogja össze. A közösséghez tartozók döntő többsége a szlovén – magyar határ mellet fekvő területen él. A terület nagysága összesen 195 km², melyet a Kobilje, Stehovci, Bukovci szlovén falvak északi és déli részre osztanak. Az északi-goričkói részen 8 magyarok lakta település fekszik 65 km² területen, míg délen 22 település 130 km²-en.

A magyar lakosság száma Szlovéniában a második világháború utáni időszakban fokozatosan és folyamatosan csökkent: a magyar nemzetiségűek száma az 1953. évi 11000 lakosról 1991-re 8503 főre, majd 2002-re 6243 főre apadt, ez az ország népességének 0,32%-a.

A magyar kisebbség által lakott településekben négy kétnyelvű általános iskola működik, s a lendvai középiskolában is kétnyelvű oktatás folyik. A maribori egyetemen magyar szakos diplomát szerezhetnek a hallgatók.

Szerkesztette: Mohos Mária

1. ábra: A két kisebbség létszámának alakulása 1950–2001 között anyanyelv szerint (KSH és szlovén népszámlálási adatok alapján)

Az 1959-től jellemző kétnyelvű oktatás hatására az asszimiláció és az elvándorlás a szlovéniai magyarság körében felgyorsult. A többség nyelvét is beszélő fiatalok nagyobb arányban tanulhattak tovább a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, könnyebben vállaltak munkát a családi gazdaságokon kívül. Körükben növekedett a vegyes házasságok aránya is, amely szintén az asszimiláció erősödését segíti.

A független szlovén állam jelentős támogatást nyújt a területén élő magyar kisebbségnek. A Lendván működő Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézeten keresztül finanszírozza a Muratáj c. folyóirat, a Naptár c. évkönyv, valamint a Lendvai Füzetek megjelentetését. Biztosítja, hogy a városban lévő könyvtár állománya magyar nyelvű kötetekkel gyarapodjon. Hozzájárul magyar nyelvű könyvek kiadásához, kulturális programok, konferenciák, szakmai találkozók szervezéséhez. Minden évben támogatja – így 2006-ban is – a muravidéki magyar lakosságú falvakban működő citerazenekarokat (10 db), népi együtteseket (16 db), valamint népdalköröket (13 db), lehetővé teszi számukra a magyarországi fesztiválokra való részvételt. Ezzel a támogatással segíti a területén élő magyar nemzeti kisebbség identitásának megőrzését.

2. Szlovének Magyarországon

A magyarországi szlovén kisebbség döntő többsége Vas megyében, a Rábától délre, a Vendvidék területén él. A Vendvidék a történeti Magyarországon Vas megye szentgotthárdi és muraszombati járásához tartozott.

Az első világháború után kialakított új határok kettészakították a területet. A határ kijelölése során nem vették figyelembe a tradicionális etnikai - gazdasági kapcsolatokat, így a csaknem homogén szlovén-vend tömb déli fele a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, az északi Magyarország része maradt. A Vendvidék északi része három ország határai közé ékelődött be, s magyar fennhatóság alá került nyolc település: Alsószölnök, Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Orfalu, Permise, Rábatótfalu, Ritkaháza és Szakonyfalva. A falvak közül később Permisét és Ritkaházát Kétvölgy néven összevonták, Rábatótfalut pedig 1983-ban Szentgotthárdhoz csatolták. A Vendvidék falvai közül négy – Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Kétvölgy és Orfalu – közvetlenül a magyar-szlovén határ mellett fekszik.

A szlovén anyanyelvű népesség száma Magyarországon 1900 óta a negyedére csökkent, 1990-ben már csak 1945 fő volt. A szlovén népesség fogyása hazánkban – csakúgy, mint a szlovén többségű falvakban – 1970 és 1990 között gyorsult fel. A 2001. évi népszámlálás során szlovén/vend nemzetiségűnek vallotta magát 3025 fő, illetve ehhez a kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődőnek 3429 fő.

A szlovén/vend anyanyelvet 3180-an vallották magukénak, s valamivel kevesebben, 3108-an beszélnek családi-baráti körben.

Az 1993-ban megszületett kisebbségi törvény a 13 támogatott kisebbség közé sorolja a magyarországi szlovénokat, akik a törvény értelmében az államtól anyagi támogatást kapnak, helyi és országos kisebbségi önkormányzatot hozhatnak létre.

Az anyanyelv tanulása óvodában és általános iskolában is lehetséges a szlovének számára Magyarországon. Szlovén tanítási nyelvű középiskola nincs – német, szerb, horvát, román szlovák és cigány van –, a szentgotthárdi Vörösmarty Gimnáziumban a nyelvet tanítják. A felsőoktatást a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Szlovén tanszéke képviseli. Korlátozott számban van lehetőség szlovéniai felsőfokú képzésre állami

ösztöndíj segítségével, de a középiskola hiányában az irodalmi nyelv tudása nélkül a hátrány alig leküzdhető.

Az anyanyelv használata szempontjából, valamint a szlovén identitás megőrzése miatt a kisebbség tagjainak életében fontos szerepe van annak, hogy vallásukat anyanyelvükön gyakorolhatják-e. Felsőszölnökön vasárnaponként szlovén nyelvű mise van, a katolikus pap Szlovéniából jön át. Alsószölnökön évente egyszer Karácsonykor szlovén nyelvű, Apátistvánfalván a nagyobb ünnepeken kétnyelvű mise van, holott az ott szolgáló tisztelendő szlovén anyanyelvű.

3. A magyar-szlovén határmenti kapcsolatok a 20. század utolsó évtizedében

Szlovénia önálló állammá válása után már 1992. novemberében aláírta azt az egyezményt Magyarországgal, amelyben a felek megállapodtak az országukban élő magyar nemzeti közösség és szlovén nemzeti kisebbség külön jogainak biztosításáról. A két ország 1993. júniusában barátsági és együttműködési szerződést kötött, amely többek között a nemzeti kisebbségek kölcsönös elismerését és támogatását is tartalmazta.

Az egyezmény és a szerződés aláírása után gyors és pozitív változások következtek a határmenti településekben. A feltételek megteremtését követően új határátkelőhelyek nyíltak a magyar-szlovén határon, amelyek a határszakasz déli részén a szlovéniai magyarok és az anyaország, az északi részén a magyarországi szlovének és anyanemzetük közötti kapcsolatok erősödését segítették.

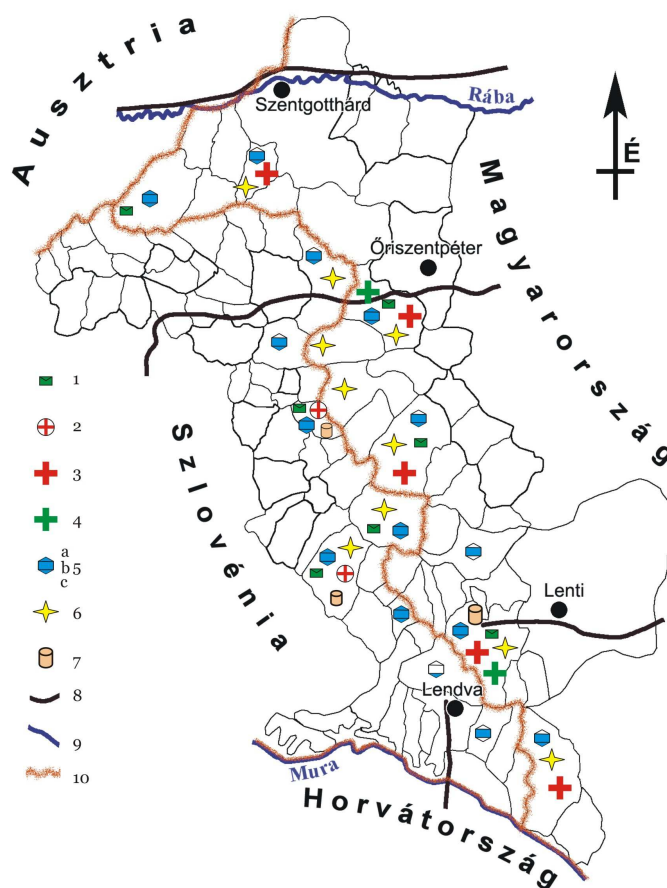
A 20. század utolsó évtizedében feléledtek azok a kapcsolatok, melyeknek alapja az ezer éves történelmi múlt során a megyei és táji kötődés volt. A volt muraszombati járás települései (Muraszombat Község) Vas megyével, a volt Alsólendvai járás falvai (Lendva Község) Zala megyével keresték az együttműködés lehetőségét, és a megyei önkormányzatokkal évente megállapodtak a közösen szervezett és támogatott programokban.

Szlovéniában korábban, Magyarországon néhány évvel később teremtődött meg az az intézményi háttér, amely részben a kisebbségek támogatásában, részben a kulturális együttműködésben a koordinátor szerepét tölti be. Lendván/Lendaván már 1993-ban megalakult a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI), melyen keresztül a szlovén állam a magyar nemzeti közösséget támogatja.

Szentgotthárdon 1998-ban kezdte meg működését a Szlovén Kulturális Központ (SZKK), amely Magyarországon az előző intézethez hasonló feladatokat lát el.

A rendszerváltás után már 1990. október 27-én megalakult Felsőszölnökön a Magyarországi Szlovének Szövetsége (MSZSZ). Az Országos Szlovén Önkormányzat (OSZÖ), a kisebbségi törvényt követően 1994-ben jött létre, ugyanabban az évben 10 szlovén önkormányzat alakult. Budapesten 1991-től működik a Szlovén Egyesület, Szombathelyen 1999-től a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület. Szentgotthárdon szereksztik a Prorabje című kéthetente irodalmi nyelven és helyi nyelvjárásban megjelenő lapot, amelyet az MSZSZ ad ki. Az OSZÖ szlovén nyelvű könyvek kiadásával segíti az anyanyelv ápolását. A városban 2000. június 23-tól heti 8 órában sugároz műsort a Radio Monoster, melynek stúdióját a Szlovén Kulturális és Információs Központ épületében rendezték be. A közszolgálati Magyar Televízió havonta kétszer 25 perces szlovén nyelvű magazint sugároz. Muraszombatról háromhetente bibliobusz érkezik Felsőszölnökre, Apátistvánfalvára és Szentgotthárdra 2000 óta.

A június utolsó hétvégéjén Óriszentpéteren megrendezett Órségi Vásár, valamint a szeptemberi Lendvai Szüret a határ másik oldalán működő hagyományőrző csoportoknak, kézműveseknek is kínál bemutatkozási, árusítási lehetőséget. A hasonló programok sora bővíthető hetési, vendvidéki rendezvényekkel. Lentiben is szeptemberben zajlik a Nemzetközi Vásár, amely a határ menti gazdasági kapcsolatok fejlődését segíti. Összegzésként elmondható, hogy a politikai életben bekövetkezett változások pozitívan hatottak az államközi kapcsolatokra. Bár gyors ütemben fogy a határ mindkét oldalán élő kisebbségek száma, ennek ellenére az érintett települések, kulturális intézmények, személyek közötti kulturális kapcsolatok intenzitása nem csökken.

Szerkesztette: Mohos M.

2. ábra: A vizsgált települések intézményei és ellátottsága 2001-ben

- 1 = postahivatal, 2 = orvosi rendelő, 3 = orvosi rendelő helyben lakó orvossal, 4 =
 gyógyszertár, 5a = óvoda, 5b = általános iskola alsó tagozat,
 5c = általános iskola felső tagozat, 6 = körjegyzőségi székhely, 7 = benzinkút,
 8 = vasútvonal, 9 = folyó, 10 = államhatár

Irodalom:

- BALAŽIC, J – VÁNDOR L. (szerk) (1996): Népek a Mura mentén (LJUDE OB MURE, VÖLKER AN DER MURE, LJUDDI UZ MURE). Murska Sobota, Zalaegerszeg.
- BARÁTH Á. (szerk.) (2001): Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek: (Identitás, kultúra, kisebbség) : Magyar - horvát - szlovén kisebbségi tanulmányok. MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága, Pécs, 284 p.
- GÖNCZ L. (2001): A muravidéki magyarság 1918-1941. Lendva, 367 p.
- GÖNCZ L. (1996): Magyarok a Muravidéken és a közösség nemzeti tudatának alakulása 1920 után. In: Ljudje ob Muri - Népek a Mura mentén. (Tanulmánykötet.), Murska Sobota – Zalaegerszeg, pp. 239-240.
- JUHÁSZ GY. (szerk.) (1994): Tanulmányok a szlovéniai magyarság köréből. Budapest, Teleki László Alapítvány, 184 p.
- KLEMENČIČ, V. – PAKK, M. (1970): Demografska struktúra narodnostno mešanega ozemlja v Prekmuru. In: Inštitut za goografijo. Ljubljana, 8 p.
- KOMAC, M. (1999): A nemzeti közösségek védelme a Szlovén Köztársaságban. Nemzetiségi Intézet – Ljubljana, 76 p.
- KOVACSICS J. (2000): Szentgotthárd és környéke. Település- és népességtörténeti lexikon.– Szentgotthárd környéki, dél-burgenlandi, őrségi és vendvidéki falvak és nemzetiségek (1183—1995). KSH. Bp., 495 p.
- KOVÁCS A. (2000): A magyar – szlovén nyelvhatár és a trianoni határ. In: Lendvai füzetek 17. Lendva / Lendava
- KOZÁR MUKIČ, M. (1984): Slovensko Porabje – Szlovénvidék, Ljubljana – Szombathely, 1984. Lendva község közleményei, 1981. Lendva.
- KOZÁR MUKIČ, M. (1992): A magyarországi szlovének demográfiai sajátosságai. Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910-1990.) Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, pp. 333-338.
- Magyarország és Szlovénia: Úton az Európai Unió felé (1997). 1991-97. KSH.
- MOHOS M. (szerk.) (2002): A határ, amely elválaszt és összeköt: Mandulavirágzás tudományos napok, 2002. március 4-8. / Pécs, Egyetemi Kiadó, 174 p.
- MOHOS M. (1996 a.): A határ túlsó oldalán. In: Muratáj 96/2. Lendva/Lendava pp. 96 - 104.
- MOHOS M. (1996 b.): Népességföldrajzi vizsgálatok a magyar – szlovén határmentén. In: Pál Ágnes – Szónokyné Ancsin Gabriella (szerk.): Határon innen – határon túl. Szeged, pp. 313-318.
- MOHOS M. (2000): A szlovén – magyar nyelvhatárról készült adatfelvétel, tudományos feldolgozások és kutatások. In: Muratáj 2000/1-2. Lendva/Lendava pp. 168 - 174.
- MOHOS M. (2001): Közigazgatási változások a magyar – szlovén határ menti térségben. In.: Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek – identitás, kultúra, kisebbség. Pécs, pp. 189 – 204.
- MOHOS M. (2002 a.): A határ elválasztó és összekapcsoló szerepe a magyar – szlovén határszakaszon. In: Pásztor Cecília (szerk.): „...Ahol a határ elválaszt”. Balassagyarmat – Várpalota, pp. 548 - 558.
- MOHOS M. (2003): A magyar – szlovén nyelvhatár változásai 1900-2000 In: Kozma István – Papp Richárd (szerk.): Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében. Budapest, pp. 89-122.

MUNDA HIRNÖK K. (1992): Vzroki in razvoj poljedelskega sezonskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. In: Razprave in gradivo 26-27. Ljubljana, Inštitut za narodna vprašanja, pp. 238-248.

MUNDA HIRNÖK K. (1999): Šolstvo v zamejstvu. Madžarska. In: Enciklopedija Slovenije, 13 zv., Ljubljana, pp. 95-96. MUNDA HIRNÖK K. (2001): A magyarországi (Rába vidéki) szlovének kutatására irányuló törekvések Szlovéniában In: Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek – identitás, kultúra, kisebbség. Pécs, pp. 161-167.